

8. Лекції з педагогіки вищої школи навчальний посібник / за ред. В. І. Лозової. Харків: ОВСТ, 2006.

9. Коваленко Є. І., Белкіна Н. І., Історія зарубіжної педагогіки. Хрестоматія: навчальний посібник ; за заг. ред. Є.І. Коваленко. Київ : Центр навчальної літератури, 2006.

10. Багалея Д. И., Сумцов Н. Ф., Бузескул В. Т. Краткий очерк истории Харьковского университета за первые сто лет существования (с 1805 по 1905 г.г.). Харьков : Тнп. ун-та, 1906.

11. Бузекул В. П. История Харьковского Университета под действием устава 1884 г. (с 1884 по 1905г.) Харьков, 1905.

12. Ученые общества и учебно-воспомагательные учреждения Харьковского университета (1805 – 1905 г.г.); под ред. Д. И. Багалея и И. П. Осипова. Харьков: Изд-во Ун-та, 1911.

УДК 378-051 : 005.336 (045)

ПРОФЕСІЙНА САМОРЕАЛІЗАЦІЯ

ВИКЛАДАЧА ЗАКЛАДУ ВИЩОЇ ОСВІТИ – ЗАПОРУКА ЯКОСТІ ОСВІТИ

Томаз І. А.

Національний аерокосмічний університет імені М. Є. Жуковського «ХАІ»

У статті розкрито питання становлення фахівця як процес прогресивної зміни особистості під впливом провідного педагогічного досвіду, професійної діяльності й особистісної активності, що спрямовані на самовдосконаленні та самореалізацію з метою досягнення сучасного рівня освіти. Відзначається, що вдосконалення професійної майстерності та розвиток творчого потенціалу, оволодіння інноваціями і прогресивними педагогічними технологіями врешті-решт підвищує ефективність і якість освітнього процесу. Стаття призначена для викладачів вищих навчальних заходів, вона містить інформацію про зв'язок якості освіти й процесу самореалізації викладача.

Ключові слова: викладач вищого навчального закладу, професійна самореалізація, освіта, показники якості, рівні самореалізації, адаптація, алгоритм.

ПРОФЕССИОНАЛЬНАЯ САМОРЕАЛИЗАЦИЯ

ПРЕПОДАВАТЕЛЯ УЧЕРЕЖДЕНИЯ ВЫСШЕГО ОБРАЗОВАНИЯ – ЗАЛОГ КАЧЕСТВА ОБРАЗОВАНИЯ

Томаз И. А.

Национальный аэрокосмический университет имени Н. Е. Жуковского «ХАИ»

В статье раскрыты вопросы становления специалиста как процесс прогрессивного изменения личности под влиянием передового педагогического опыта, профессиональной деятельности и личной активности, направленной на самосовершенствование и самореализацию с целью достижения современного уровня образования. Отмечается, что совершенствование профессионального мастерства и развитие творческого потенциала,

овладение инновациями и прогрессивными педагогическими технологиями в конечном итоге повышают эффективность и качество образовательного процесса. Статья предназначена для преподавателей высших учебных заведений, она содержит информацию о связи качества образования и процесса самореализации преподавателя.

Ключевые слова: преподаватель высшего учебного заведения, профессиональная самореализация, образование, показатели качества, уровни самореализации, адаптация, алгоритм.

PROFESSIONAL SELF –REALISATION OF THE UNIVERSITY TEACHER IS THE KEY TO THE QUALITY OF EDUCATION

Tomaz I. A.

National aerospace university named after N. E. Zhukovsky «KHAU»

The article deals with the essence of professional self-realization notion of a teacher of a higher educational institution. The importance of his/her professional self-identification is proved. As the title implies the article describes the specialist formation problem as the process of personality progressive development under the influence of advanced pedagogical experience, professional and personal activities, aimed at self-improvement and self-realization in order to achieve the modern level of education. Education quality indicators, which will help to make educational process in higher educational institutions to become more targeted are pointed out. Levels of self-realization: initial professional development, professional adaptation and further direct self-realization of teachers, which will help specialists plan the process of their professional growth are revealed. It is noted that the readiness of a teacher to adaption depends on the level of necessary knowledge, abilities, skills and qualities that he/she has. Much attention is given to the strategy of the formation of a teacher and the process of his/her self-realization. The main problem of the article is to prove that a key figure in a high-quality educational process at the university is a teacher, and the effective way of revealing his/her personal and professional potential is the process of professional growth, competence and self-realization. It is particularly noted that the improvement of professional skills and the development of creative potential, the acquisition of innovations and advanced teaching technologies ultimately increase the efficiency and quality of the educational process. The algorithm of the successive activity process of the teacher towards self-realization is developed. The article is intended for teachers of higher educational institutions. It contains information about the quality of education and the process of self-realization of the teacher. In addition, the article is of interest to the teachers of comprehensive secondary schools and specialized educational institutions. The directions of further scientific research of the stated problem are determined.

Key words: teacher of higher educational institution, professional self realization, education, quality indicators, levels of self-realization, adaptation, algorithm.

Постановка проблеми. Проблема якості вищої освіти на сьогодні є основною. Згідно з концепцією модернізації професійного навчання, першочерговим завданням освітньої політики нині є досягнення якості освіти, що відповідає духу і вимогам часу. Нинішній стан освіти не забезпечує потреб суспільства, яке існує в нових умовах свого функціонування, що характеризуються зміною зовнішніх умов, а також новою соціально-політичною та

соціально-економічною ситуацією в країні. Метою української держави є покращення рівня життя народу. Відповідно, щоб забезпечити якість життя, змінюються форми організації освітнього процесу та їх зміст. Традиційна педагогічна діяльність, при якій викладач навчає студента, втрачає свою актуальність. Саме тому на сучасному етапі розвитку системи освіти знову розглядаються питання про підвищення кваліфікації викладачів, опанування ними інноваційних технологій, які сприяють самореалізації педагогів.

Необхідними умовами професійно-педагогічної самореалізації викладача вищого навчального закладу є: потреба в професійно-педагогічній самореалізації; вільний вибір можливостей самовиявлення; креативність і унікальність у педагогічній діяльності; індивідуальний стиль самореалізації. Усе це зумовило вибір теми нашого дослідження «Професійна самореалізація викладача ЗВО – запорука якості освіти».

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Аналіз психологічних і педагогічних джерел довів, що існує чимало досліджень, присвячених становленню фахівця. Умови професійної адаптації молодого педагога розкриті в роботах О. Абдуліної, І. Ісаєва, Т. Бенедиктової, С. Вершловського, Н. Гоноболіна, Г. Кондратьєвої, Н. Кузьміної, Ю. Кулюткіна, А. Маркової, Б. Сластеніна, С. Овдей, М. Скубій та інших.

Теоретичні основи формування готовності педагогів до професійного зростання, неперервного підвищення кваліфікації в умовах оновлення змісту освіти розроблено в наукових дослідженнях Р. Мілруда, Е. Пассова та інших.

Вивченню структури педагогічної діяльності та педагогічного середовища, аналізу рушійних сил професійного розвитку та творчості присвячені роботи А. Маркової, Ю. Мігіної, Н. Можар, І. Невського.

Питанням динаміки професійного зростання спеціалістів у взаємозв'язку з навколишнім світом і послідовним оволодінням ними професійними компетенціями, що відповідає сучасному змісту освіти, присвячені роботи Н. Бордовської, М. Кагана, В. Красєвського, А. Маркової, А. Реана та інших. У зарубіжній психології та педагогіці до проблеми самореалізації особистості зверталися відомі науковці: А. Маслоу, К. Роджерс, С. Рубінштейн, В. Франкл, Е. Фромм та інші.

Аналіз теоретичних основ вивчення професійно-педагогічної самореалізації викладача ЗВО свідчить, що поставлена проблема – одна з ключових у структурі сучасного соціально-гуманітарного знання.

Формулювання мети статті. Довести, що ключовою фігурою якісного освітнього процесу у ЗВО залишається викладач, а ефективним шляхом виявлення його особистісного та фахового потенціалу є процес професійного зростання, фахова компетентність і

самореалізація. З'ясувати етапи професійного зростання викладача, способи його самореалізації та скласти алгоритм самовиявлення педагога.

Із огляду на поставлену мету виділяємо такі завдання:

- 1) з'ясувати показники якості вищої професійної освіти;
- 2) визначити рівні самореалізації особистості викладача ЗВО у професійній діяльності;
- 3) виявити траєкторію розвитку особистості викладача ЗВО для забезпечення продуктивного самовиявлення у професійній діяльності;
- 4) визначити алгоритм створення педагогічного ресурсу викладача.

Виклад основного матеріалу дослідження. Підготовка висококваліфікованих спеціалістів є нагальною проблемою будь-якого розвинутого суспільства. Соціальні запити актуалізували вимоги до педагогів нового покоління. На сьогодні основними особистісними якостями викладача виступають: готовність і здатність до самовдосконалення та постійного розвитку [2].

Спробуємо розібратися, що може бути показником якості вищої професійної освіти. Оскільки кореневе поняття «освіта» поширюється і на «освіту» як результат (освіченість), і на «освіту» як освітній процес, що дозволяє отримати необхідний результат, то вважаємо за необхідне поняття «якість освіти» відносити й до результату, і до процесу.

У сучасних дослідженнях під якістю освіти розуміють інтегральну характеристику системи навчання, що відображає ступінь відповідності реальних результатів, які відповідають нормативним вимогам, соціальним й особистісним очікуванням (В. Болотов).

Нам імпонує підхід професора С. Ільєнкової, доктора економічних наук, яка визначає якість освіти як «затребуваність отриманих знань у конкретних умовах їх застосування для досягнення конкретної мети та підвищення якості життя. Якість знань визначається їх фундаментальністю, глибиною і затребуваністю в роботі після закінчення навчання» [4].

С. Ільєнкова виділяє 12 блоків показників якості освіти:

- 1) якість викладацького складу;
- 2) стан матеріально-технічної бази навчального закладу;
- 3) мотивація викладацького складу;
- 4) якість навчальних програм;
- 5) якість студентів;
- 6) якість інфраструктури;
- 7) якість знань;
- 8) інноваційна активність керівництва;
- 9) упровадження інноваційних технологій;

- 10) затребуваність випускників;
- 11) конкурентоспроможність випускників на ринку праці;
- 12) досягнення випускників.

Зазначені показники в основному, хоча й формально, увійшли в систему менеджменту якості освіти у вищих навчальних закладах. С. Ільєнкова підкреслює, що «ключовою фігурою в освітньому процесі є викладач» [4]. Тому політика забезпечення якості, вважає дослідниця, починається з підбору викладацького складу.

Неможливо сформувані необхідні компетенції у студента, якщо ними не володіє викладач, якщо він лише «предметник», який не має власних напрацювань ні з навчальних дисциплін, які він викладає на кафедрі («читаю в лекціях студентам, про що сам в підручнику прочитав»), ні з педагогіки й психології вищої школи («читаю так, як умію і як мені зручніше»). Студенти все «засвоять» ...

Найважливішою умовою якісної підготовки студентів у вищому навчальному закладі є наявність необхідної кваліфікації у викладачів та їхня фахова самореалізація у процесі педагогічної роботи. Праця викладача ЗВО належить до складного виду професійної діяльності, для якої характерні відповідні ознаки.

До них належать: суспільна необхідність професії; спеціалізація в певній галузі знань; тривала підготовка; відповідний соціальний статус тощо.

Для становлення професіоналізму викладача недостатньо його досвіду або захищеної дисертації. Потрібна щоденна кропітка праця над собою, саморозвиток в умовах взаємодії з представниками певного професійного середовища (науково-педагогічної школи), засвоєння психолого-педагогічних знань.

Важливою особливістю викладача-професіонала є його компетентність. Так, А. Новіков зазначає: «Компетентність передбачає, крім технічної підготовки, низку інших компонентів, що мають в основному позапрофесійний або надпрофесійний характер, але в той же час необхідних сьогодні в тій чи іншій мірі кожному фахівцю. Над власне професійною технологічною підготовкою виростає величезна непрофесійна надбудова вимог до фахівця» [5].

Розглянувши становлення викладача як процес, що розпочинається після закінчення загальноосвітньої школи і триває протягом професійної діяльності, та проаналізувавши спільні ознаки, притаманні певним періодам часу, дослідник Я. Абсаямова виокремлює в ньому такі етапи.

I. Етап початкового професійного становлення фахівця. Продукт цього етапу – дипломований фахівець-початківець, готовий розпочати професійну викладацьку діяльність

у конкретних умовах ЗВО, і такий, що має вже певні базові фахові компетенції сформованими.

Аби реалізувати свій педагогічний потенціал і забезпечити якісну викладацьку діяльність, спеціаліст має успішно працювати у певному професійному середовищі.

II. Етап професійної адаптації як пристосування до конкретних умов діяльності.

Більшість досліджень цей термін трактує як пристосування людини до нових для неї умов діяльності, окремі – як специфічний етап загальнопрофесійного особистісного розвитку. Нам імпонує таке визначення зазначеного терміну (за Я. Абсалямовою): адаптація – природний стан людини, що виявляється в пристосуванні (звиканні) до нових умов життя й діяльності, до нових соціальних контактів і соціальних ролей. Фахівець змінює звичний спосіб життєдіяльності на новий. Професійна адаптація викладача до роботи у вищих навчальних закладах охоплює систематизацію набутих раніше та засвоєння нових знань і вмінь, необхідних для її успішного здійснення, для формування професійно важливих особистісних якостей. Продукт цього етапу – фахівець, готовий до свідомого самовдосконалення.

III. Етап безпосередньої самореалізації фахівця в подальшій трудовій діяльності, що триває до її завершення. Професійна самореалізація викладача на цьому етапі нерозривно пов'язана з прагненням самої людини до систематичного, регулярного набуття, оновлення й поповнення відповідних знань, умінь, навичок, спрямована на оптимізацію навчально-виховного процесу з різних дисциплін у ЗВО; відповідає стратегії фахівця щодо подальшого розвитку [1].

Це один із найскладніших етапів – безпосередньої самореалізації фахівця у трудовій діяльності, оскільки викладач, фактично, залишається наодинці зі своїми проблемами, отже, має мобілізувати зусилля для визначення траєкторії власного фахового розвитку, вільно обирати можливості самовиявлення, реалізувати свій індивідуальний стиль, креативність та унікальність у педагогічній діяльності.

Процес професійного зростання та самореалізація викладача здійснюється через:

- активну участь у різноманітних методичних заходах;
- систематичне підвищення педагогами свого професійного рівня;
- удосконалення теоретичних знань, професійної компетентності;
- оволодіння новими формами, методами, прийомами навчання;
- вивчення й упровадження в практику передового педагогічного досвіду, новітніх досягнень педагогічної і психологічної наук, нових педагогічних технологій;
- розвиток інноваційних процесів у ЗВО.

Розвиток особистості викладача сприяє його повній самореалізації в таких основних видах педагогічної діяльності у ЗВО: «викладач-учитель», «викладач-методист», «викладач-науковець», «викладач-вихователь».

У навчальній роботі «викладач-учитель» реалізує свій потенціал через управління ним пізнавальною діяльністю студентів. Самореалізація викладача в цій сфері педагогічної діяльності має істотні риси.

По-перше, викладач реалізує себе безпосередньо на навчальних заняттях: при проведенні лекційних, зокрема авторських курсів, і різноманітних видів практичних занять і семінарів за програмами, розробленими в самому ЗВО. По-друге, педагог встановлює необхідну глибину викладання окремих розділів дисциплін, що вміщені у зміст предметів основної освітньої програми відповідно до профілю навчальної спеціалізації і розробляє форми контролю засвоєння знань студентами. У навчально-методичній роботі професійно-педагогічна самореалізація викладача ЗВО у сфері «викладач-методист» передбачає перехід його від стереотипного прагнення «бути як всі» до виявлення власного індивідуального стилю у виборі й створенні навчальних програм, в освоєнні нових освітніх технологій, спрямованих на активізацію пізнавальної самостійності студентів; використання комп'ютерів у навчальному процесі та інноваційних технологій, а також відходу від єдиного офіційно схваленого підручника, від очікування міністерських вказівок ЗВО щодо структури й обсягу дисциплін, які викладаються.

Із викладеного вище стає зрозуміло, що методичні досягнення педагога знаходять реалізацію під час вибору стратегії викладання, у впровадженні інноваційних освітніх технологій, синтезі професійних знань і вмінь, управлінні, постійному контролю й оцінюванні якості навчання та в його остаточних результатах.

У науково-дослідницькій роботі у сфері «викладач-науковець» домінантою є потреба в самореалізації педагога в цій діяльності. Викладач-науковець виявляє себе через упровадження результатів науково-дослідницької роботи в освітньому процесі; організацію науково-дослідницької діяльності студентів. Викладач-науковець розробляє лабораторні практикуми, що базуються на сучасних наукових досягненнях і виконуються з використанням приладової бази академічних інститутів; збагачує студентів науковими знаннями під час проведення практикумів на кафедрах і в наукових підрозділах; використовує свій інтелектуальний потенціал для організації навчально-наукової роботи студентів при підготовці ними курсових і випускних кваліфікаційних робіт.

У виховній роботі викладач-вихователь реалізує себе як у навчальній, так і в позапредметній діяльності, встановлює зі студентами партнерські взаємини за принципом

«разом розвиваємося»; надає їм можливість виявлення власної позиції, створює умови для творчості та духовного зростання. Однією з форм самореалізації викладача у виховній роботі є його діяльність у ролі куратора, яка покликана допомагати студентській молоді в період здобуття нею як професійного, так і життєвого досвіду.

Як бачимо, процес самореалізації викладача вищої школи багатогранний і багатоаспектний та відображає суб'єктивні характеристики особистості сучасного педагога, мотивацію і результати його праці. Шлях до самореалізації викладача, вважаємо, відповідає такому алгоритму:

- 1) «хочу» – створення інформаційно-освітнього середовища для викладача;
- 2) «можу» – написання індивідуальної освітньої програми;
- 3) «знаю» – курси, конференції, семінари, круглі столи;
- 4) «умію» – відкриті уроки, майстер-класи, тренінги;
- 5) «дію» – якість освітнього процесу як результат професійної компетентності викладача.

Самореалізація педагога сприяє підвищенню якості освіти, оскільки лише креативна, унікальна, багатогранна особистість спроможна навчити й виховати успішних індивідуумів, що будуть корисні суспільству.

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок з цього напрямку. На підставі аналізу проблеми дослідження й узагальнення його результатів можемо стверджувати, що сьогодні надзвичайно важливими стають професійна компетентність, професійна мобільність і педагогічна майстерність викладача ЗВО. Природа цих якостей така, що вони, будучи продуктом засвоєння викладачем професійних знань і способів дій відповідно до сучасних вимог, виявляються через його професійно-педагогічну самореалізацію. При цьому прагнення до самореалізації визначальне серед факторів, що спонукають до професійно-педагогічної активності викладача ЗВО. Самореалізація викладача досягає найбільшої ефективності, якщо провідна роль у виборі змісту навчання, в освоєнні нових освітніх технологій, спрямованих на активізацію пізнавальної самостійності студентів належить самому викладачеві, який, опановуючи прогресивні педагогічні технології й здійснюючи інноваційний підхід, робить ефективнішим і більш якісним освітній процес.

Разом із тим, наявні підходи щодо дослідження професійної самореалізації викладача ЗВО вимагають більш глибокого її вивчення, зокрема пояснення механізмів, що забезпечують розширення професійних можливостей викладача у процесі його професійно-педагогічної самореалізації.

Список використаних джерел:

1. Абсалямова Я. В. Професійна адаптація молодих викладачів іноземної мови до роботи у вищих технічних навчальних закладах : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04. Київ, 2005. 206 с.
2. Бабанова Ю. В., Голубева Г. Ф., Спасенников В. В. Формирование социально-психологической компетентности на основе разработанных программ в процессе перехода на двухуровневую систему подготовки кадров. *Вестник Костромского государственного университета им. Н. А. Некрасова*. Сер. : Педагогика. Психология. Социальная работа. Ювенология. Социокинетика. 2010. Т. 16. № 3. С. 46–54.
3. Болотов В. Оценка качества образования: научно-педагогическое обеспечение. *Директор школы*. Москва : Сентябрь, 2010. № 4 (147). С. 7–12.
4. Ильенкова С. Д. Показатели качества образования. Элитариум (Elitarium): Центр дистанционного образования.
URL: http://www.elitarium.ru/2006/08/04/pokazateli_kachestva_obrazovaniya.html (дата звернення 19.09.2017).
5. Новиков А. М., Новиков Д. А. Как оценивать качество образования? URL: http://www.anovikov.ru/artikle/kacth_obr.html (дата звернення 19.09.2017).
6. Ситникова М. И. Профессионально педагогическая самореализация преподавателя высшей школы : монография. Белгород : Изд-во БелГУ, 2007. 280 с.

УДК 378.011.3 – 051:7.071 (045)

**ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ МУЗИЧНОГО
МИСТЕЦТВА ДО ВИКОНАВСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ**

Цуранова О. О., Булгакова В. А.

Комунальний заклад «Харківська гуманітарно-педагогічна академія»

Харківської обласної ради

У статті розкрито педагогічні умови організації процесу навчання гри на фортепіано, які зумовлюють високий рівень готовності фахівця до виконавської діяльності. Розглянуто критерії, що дають можливість визначити рівень компетентності майбутніх учителів музичного мистецтва у сфері їх професійно-педагогічної діяльності. Виокремлено три групи педагогічних умов ефективної організації навчання гри на фортепіано в системі підготовки майбутнього вчителя музичного мистецтва. Здійснено педагогічний аналіз проблем навчання студентів гри на фортепіано, пов'язаних з його організацією, досягненням навчальної взаємодії викладача й студента, виконавського та загального музичного розвитку майбутнього фахівця.

Ключові слова: педагогічні умови, навчання гри на фортепіано, навчальна взаємодія, музичне мислення, виконавський розвиток, методи музичного навчання.